

CUMHURİYET DÖNEMİNDE İSTANBUL'DA SAĞLIK HİZMETLERİ

SABAHATTİN AYDIN* – MAHMUT TOKAÇ**

Cumhuriyet döneminde devlet örgütlenmesine paralel olarak illerde oluşturulan teşkilatlar içinde sağlık teşkilatı da yerini almıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hızlı bir örgütlenme ve sağlık personeli yetiştirme gayreti dikkat çekmektedir. Süreçte sağlık hizmetleri bazen sosyal yardımlar, sosyal güvenlik ve hatta belediye hizmetleri ile iç içe girmiş, hatta zaman zaman örgütlenmede de bu yapılar birbirinin yerine geçmiştir. Ancak bunları tasnif eden ve düzenli olarak kaydeden bilgi ve çalışmalar da ne yazık ki yapılmamıştır. Bu yazıda, araştırmaların yetersizliği, evrakların dağınıklığı, kurumların ortak hafıza eksikliğinin sonuçları da dikkate alınarak, İstanbul'daki sağlık hizmetleri ana hatlarıyla anlatılacaktır.

İSTANBUL'DAKİ SAĞLIK MÜDÜRLÜKLERİ

İl Sağlık Müdürlüğü

İllerde sağlık işlerini yürütmek üzere valilerin emrinde çalışan Vilayet Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye müdüriyetleri, yani bugünkü adıyla Sağlık müdürlükleri kuruldu. Bu dönemde II. Meşrutiyet Dönemi'nde benimsenen "sağlık müdürlüğü-hükûmet tabipliği" örgütlenmesi temel kabul edilip sağlık hizmetlerinin tüm ülkeye yayılmasına çalışıldı. 1930 yılında çıkarılan *Umûmî Hıfzıssıhha Kanunu* ile il, ilçe ve nahiye merkezlerinde birer hükûmet tabibi görevlendirilmeye başlandı. Hükûmet tabiplerinin asıl görevleri halk sağlığını korumaktı. Cumhuriyet'ten önce Sıhhiye Umum Müdürlüğü olarak hizmet veren İstanbul Sağlık Müdürlüğü, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte, İstanbul Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğü adıyla hizmete başladı. Bu süreçte müdürlük, ilde sağlık hizmetlerinden birinci derece sorumlu olarak devlet hastanelerinin işletilmesi, her türlü sağlık müesseselerinin ruhsatlanması

ve denetimi, birinci basamak sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve çevre sağlığı hizmetleri gibi çeşitli alanlarda önemli görevler yürüttü.

Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü

Sosyal güvenlik ve sağlık kuruluşlarından hizmet alma işlerini yürütmek üzere Çalışma Bakanlığı'na bağlı olarak ayrıca il müdürlükleri görev yapıyordu Sosyal Güvenlik Kurumu oluşturulduktan sonra İstanbul Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü bu hizmetleri üstlendi.

Halk Sağlığı Müdürlüğü

2011 yılında çıkarılan 663 sayılı *Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnâme* sonrası diğer illerde olduğu gibi İstanbul'da da Sağlık Müdürlüğü; İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü ve İstanbul Halk Sağlığı Müdürlüğü olarak ikiye ayrılmıştır. Yataklı sağlık hizmetleri, tanı tedavi merkezleri, tıp meslekleri, ağız ve diş sağlığı, eczacılık, tıbbi cihaz ve biyomedikal, acil ve afetlerde sağlık hizmetleri İl Sağlık Müdürlüğü'nün görev alanında kalırken; aile hekimliği, toplum sağlığı, kanser, bulaşıcı olmayan hastalıklar ve kronik durumlar, obezite, diyabet ve metabolik hastalıklar, ruh sağlığı, tütün ve diğer bağımlılık yapıcı maddeler, çocuk, ergen, kadın ve üreme sağlığı, bulaşıcı hastalıklar, aşılama hizmetleri, çevre sağlığı ve çalışan sağlığına yönelik hizmetler Halk Sağlığı Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü 1923 yılında Lozan Antlaşması'ndan sonra İtilaf devletleri İstanbul'dan çekilince dağıtılan Beynelmüttefikin Sıhhiye Kontrol İdaresi'nin yerine yeni bir müdürlük kuruldu. Süreç içinde farklı adlarla anılan bu müdürlük, bugün hâlen Karaköy semtinde Türkiye Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü adı ile hizmet vermektedir. Öncelikle Boğazlar ve İstanbul limanlarının sağlık açısından kontrolünü hedefleyen bu müdürlüğe bağlı olarak ilk etapta Galata ve Kavak Sahil Sıhhiye merkezleri ile Kavak

* İstanbul Medipol Üniversitesi

** İstanbul Medipol Üniversitesi

ve Tuzla tahaffuzhaneleri mevcuttu. Ayrıca İstanbul'da bir Emraz-ı Sariye (Bulaşıcı Hastalıklar) Hastahanesi ile Liman Laboratuvarı da bu müdürlüğe bağlı olarak çalışmaktaydı. Bugün ülkemizin sınır kapıları, limanlar ve havaalanlarındaki geçişlerde halk sağlığının korunmasına yönelik hizmet veren çeşitli sağlık birimleri mevcuttur.

İSTANBUL BELEDİYESİ VE SAĞLIK

Cumhuriyet döneminde belediye hizmetlerini yeniden düzenlemek amacıyla hazırlanan *Belediye Kanunu*, 1930 yılında yürürlüğe girdi. Bu kanun belediyelerin halkın sağlığını korumak amaçlı görevlerine yer vermektedir. Bu görevler arasında; halk sağlığını ilgilendiren her türlü gıda, içecek, hayvan sağlığı, temizlik, hizmet sektörü, esnafılık, yoksulların bakımı, eğitimi, ilaç, giyinme, barınma, cenazelerin kaldırılması, doğum ve emzirme evleri, sağlık yardımı ve acil imdat merkezleri, eczane, hayvan hastanesi, belediye hastanesi açmak gibi birçok husus yer alıyordu. Ayrıca aynı yıl yürürlüğe giren *Umûmî Hıfzıssıhha Kanunu* da belediyelere halk sağlığı ve sosyal yardıma ait görevler yüklemişti.

İstanbul Belediyesi Sıhhat İşleri Müdürlüğü, bu iki kanunla kendisine verilen görevleri yapmak üzere bir dizi faaliyetler gerçekleştirdi. Önce 1910 yılında kurulmuş olup farklı yerlerde faaliyet gösteren Belediye Kimyahanesi için Saraçhane'de bir bina yaptırıldı. Ardından Fatih'te İtfaiye binası ve Atpazarı yakınında bir hayvan hastanesi yaptırıldı. Burada, belediyenin temizlik ve nakliye işlerinde kullandığı hayvanların yanında halkın elindeki hayvanlar da bakılıp tedavi edilmeye başlandı. Kimsesiz sokak çocukları için Sultanahmet Medresesi, gece barınma yurdu yapıldı (1929). Galata'daki İskoç Mektebi, Çocukları Kurtarma Yurdu'na dönüştürüldü. Haseki Hastanesi, Cerrahpaşa Hastanesi ve Zeynep Kâmil Hastanesi'ne de onarım ve ek binalar yapıldı. Kasımpaşa, Eyüp, Kadıköy ve Üsküdar semtlerinde ayaktan tanı ve tedavi yapan dispanserler açıldı. Yoksulların yoğun olduğu semtlerde evleri gezerek, sağlık öğütleri veren ve bir sağlık ekibinden oluşan İstanbul Mıntıkası Sıhhat Murakebe Merkezi kuruldu (1932). *Belediye Kanunu*'yla gelen bir yenilik de şehirdeki mezarlıkların Vakıflar Umum Müdürlüğü'yle ilişkisini kesmiş olmasıydı. O zamana kadar mahalle aralarında, evlerin hemen yanında, cami yanlarında bulunan mezarlar ve türbeler yerine şehir dışında asri mezarlıklar yapmak üzere mezarlıklar bürosu kuruldu (1933).

1931 yılında Belediye Meclisi'nin görevlendirdiği komisyonun tespitlerine göre İstanbul Belediyesi'ne

bağlı hastanelerde yatak sayısı 740 idi. İstanbul nüfusu dikkate alındığında o günkü ölçütlere göre, İstanbul'daki hastanelerin toplam yatak sayısının 7.000 olması bekleniyordu. Bu itibarla İstanbul için 5 yıllık bir sağlık planı hazırlandı. Şehirde Bakterioloji laboratuvarı kalmadığından, Belediye Bakteriolojihanesi faaliyete geçirildi (1932).

İstanbul Belediyesi, 1959 yılında, Süleymaniye, Beşiktaş, Edirnekapı, Üsküdar sağlık merkezleri; Hasköy, Sarıyer, Zeytinburnu dispanserleri; Üsküdar, Beyoğlu, Tophane, Galata'da birer zührevi hastalıklar dispanseri; Adalar, Bakırköy, Beşiktaş, Beykoz, Beyoğlu, Eminönü, Eyüp, Fatih, Kadıköy, Sarıyer, Şişli, Üsküdar, Zeytinburnu'nda başhekimlikler; Anadoluhisarı, Beylerbeyi, Beyazıt, Burgaz, Heybeliada, Kısıklı, Kızıltoprak, Küçükpazar, Taksim'de mevki hekimlikleri; ayrıca 11 semtte sıhhi imdat teşkilatı (cankurtaran) ve Büyükkada'da bir doğumevi gibi sağlık kurumlarına sahipti.

Belediye; halk sağlığına ilişkin diğer görevlerinin yanı sıra, Cumhuriyet'ten önceki dönemde belediyeye bağlı olan Cerrahpaşa, Haseki, Beyoğlu, Zührevi Hastalıklar hastaneleri ile daha sonra belediyeye devredilen Zeynep Kâmil Hastanesi'nin işletilmesinden de sorumlu idi. 1982 yılında dönemin belediye başkanı ile sağlık bakanı arasında imzalanan bir protokolle, belediye tarafından işletilen bütün İstanbul hastaneleri Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir. Daha sonra bu konu dava konusu olup yürütme iptal edilmiş olmakla birlikte 2004 yılında bakanlık ve belediyenin yönetimleri ihtilafı çözmüştür.

Günümüzde İstanbul Büyükşehir Belediyesi yataklı tedavi hizmeti vermemekte, sınırlı sayıda tıp merkezinde ayaktan tedavi hizmeti yürütülmektedir. İstanbul'da bir ilk olarak kurduğu "Hızır Acil" Ambulans Sistemi, önceleri önemli bir hizmet ifa etmişse de, Sağlık Bakanlığı'nın 112 Acil sistemini ülke genelinde yaygınlaştırması karşısında önemini yitirmiş ve 2003 yılından itibaren Sağlık Bakanlığı'nın sistemine entegre edilmiştir. Belediye bugün kadın aile sağlığı merkezleriyle hedef kitlelere hizmet vermeye çalışmakta, ayrıca İstanbul genelinde ihtiyaç sahiplerine evde sağlık bakımı hizmetleri vermektedir.

Darülaceze Müesseseleri

Darülaceze müessesesi, 1895 yılında Sultan II. Abdülhamid tarafından kurulmuş ve 2013'e kadar yaklaşık 100.000 kişinin barınmasını sağlamıştır. Darülaceze müessesesi ve bünyesinde yer alan Darülaceze hastanesi, Osmanlı Devleti döneminde değişik bakanlıklara, zaman zaman da şehremanetine bağlı olarak hizmet vermiş, Cumhuriyet

döneminde 1924 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla tamamen İstanbul Belediyesi'ne devredilmiştir. Darülaceze bünyesinde 7 aceze (düşkünler) servisi, bir poliklinik, bir çocuk kreşi, içinde kütüphanesi bulunan rehabilitasyon merkezi, fırın, 3.000 kişiye yemek yapabilecek kapasitede mutfak, kesimhane, kurban etlerini 1 yıl süreyle muhafaza edebilecek buzhane, çamaşırhane ve kurumun ihtiyaçlarına cevap verecek diğer atölyeler mevcuttur. 1998 yılına kadar İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde faaliyetine devam eden müessese, 1998 yılında mahkeme kararıyla İçişleri Bakanlığı'na devredilmiştir. Hâlen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

Darülaceze müessesesinin 1998 yılında mahkeme kararı ile İçişleri Bakanlığı'na devredilmesi üzerine İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Kayışdağ'ında yeni bir Darülaceze kurumu hizmete açılmıştır. Bu yeni Darülaceze, 151 dönüm alan üzerine kurulmuş, 1.000 kişi kapasiteli, Türkiye'nin en büyük bakım ve huzurevi olma özelliğini taşımaktadır. Darülaceze sakinlerinin hayati ihtiyaçlarının yanı sıra sosyal ihtiyaçları da kurum tarafından karşılanmaktadır. Kampüste yer alan spor salonu, kütüphane, sosyal aktivite merkezi, kafeterya, doğal dinlenme alanları, hobi ve hayvanat bahçesi gibi alanlarda da sakinlere rehabilitasyon amaçlı hizmetler verilmektedir.

Hastaneler

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda Osmanlı Devleti'nden bütün ülkede irili ufaklı 86 hastane ve 6.437 yatak devralmıştı. Bu hastanelerin sayıca önemli bir kısmı ve özellikle büyük olanları İstanbul'da yer alıyordu. Kabaca bir gözlemler; her il merkezinde dahi bir adet hastane bulunmadığı görülmektedir. İllerde rehber olmak üzere ilk olarak 1924 yılında Ankara, Erzurum, Diyarbakır ve Sivas'ta, hekimliğin o gün mevcut olan uzmanlık dallarını içinde toplayan "numune hastaneleri" kurulurken, İstanbul'da da Haydarpaşa Hastanesi, "Haydarpaşa Numune Hastanesi" olarak faaliyete başladı.

Yukarıda anılanlar dışında, bugün hâlâ faaliyetlerini sürdüren Haseki Hastanesi, Bezmiâlem Vakıf Gureba Hastanesi, Zeynep Kâmil Hastanesi, Beyoğlu Belediye Hastanesi, Şişli Etfal Hastanesi, Süleymaniye Hastanesi gibi hastanelerden başka, azınlıklara ait küçük büyük hastaneler İstanbullulara hizmet vermekteydi.

Elimizdeki verilere göre Cumhuriyet'in ilk yıllarında Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti'ne bağlı olarak 554 doktor, 69 eczacı, 4 hemşire, 560 sıhhiye memuru ve 136 ebe çalışmaktaydı. Bunlardan önemli bir kısmının

Osmanlı İmparatorluğu'nun payitahtı olan İstanbul'da hizmet verdiğini tahmin etmek güç değildir.

Haydarpaşa Numune Hastanesi

Haydarpaşa Hastanesi 1908'den 1933'e kadar İstanbul Tıp Fakültesi olarak görev yaptı. Daha sonra Tıp Fakültesi Eğitim Bakanlığı'na, hastane kısmı da Sağlık Bakanlığı'na devredildi. Reanimasyon, Plastik ve Rekonstrüktif Cerrahi gibi kliniklerinin kurulmasının yanı sıra, bazı özellikli ameliyatlarda, kadavradan böbrek nakli, karaciğer nakli gibi birçok alanda öncülük etmiş bir hastanedir.

Haseki Hastanesi

Haseki Hastanesi, Kanunî Sultan Süleyman'ın eşi Hürrem Haseki Sultan tarafından 1539'da Mimar Sinan'a yaptırılan külliye'nin bir parçasıydı. Hastanenin yönetimi 1878 yılına kadar Hürrem Haseki Sultan'ın kurduğu vakfa ait iken o yıldan sonra, şehremanetine (belediyeye) geçmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında eklenen yeni pavyonlarla büyük ve modern bir hastane hâlini aldı. O yıllarda "Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Şehremaneti Haseki Nisa Hastanesi" olan hastanenin adı 1930'larda "Haseki Kadınlar Hastanesi" olarak değişti.

1933 Üniversite Reformu'nda, Haydarpaşa'da bulunan Tıp Fakültesi, Avrupa yakasına nakledilince fakültenin bazı klinikleri Haseki Hastanesi'ne yerleştirildi. 1967'de Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin kuruluşu üzerine üniversite klinikleri Cerrahpaşa'ya taşındığından tekrar İstanbul Belediyesi bünyesinde hizmete devam etti. 1982 yılında uygulanan bir protokolle Sağlık Bakanlığı'na devredildi.

Bezmiâlem Vakıf Gureba Hastanesi

Sultan Abdülmecid'in annesi Bezmiâlem Valide Sultan tarafından 1843 yılında kurulmuş ve "Bezm-i Âlem Gureba-i Müslimîn Hastanesi" ismiyle vakfedilmiştir. Vakıf bünyesinde işletilen hastane, 1926 yılında Sıhhat Vekâleti'ne devredilmiştir. 1933 yılından sonra İstanbul Tıp Fakültesi'nin bazı klinikleri burada yer almıştır. 1956 yılına kadar Sağlık Bakanlığı'na bağlı olan hastane, 1956 yılında tekrar Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne intikal etmiştir. 1962 yılında hastaneye ait Çapa klinikleri İstanbul Üniversitesi'ne devredilmiştir. 1989 yılında Vakıf Gureba Hastanesi bünyesinde Bezmiâlem Üniversitesi kurulmuş, ancak yine aynı yıl Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu'nun raporuyla üniversitenin tüzel kişiliği ortadan kaldırılmıştır. Son olarak işletmesi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden Sosyal Sigortalar Kurumu'na ve ardından Sağlık Bakanlığı'na

devredilen hastane, nihayet 2005 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne iade edilmiştir. Vakıf Gureba Hastanesi, 2010 yılında Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi'ne devredilerek "Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi" ismini almıştır.

Zeynep Kâmil Hastanesi

Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kızı Zeynep Hanım ile eşi Yusuf Kâmil Paşa tarafından özel mülklerinde hastalara ücretsiz hizmet vermek amacıyla 1862 yılında yaptırılmıştır. 1933'te İstanbul Belediyesi'ne devredilen hastane, 1935'te doğumevine dönüştürülmüştür. Zeynep Kâmil Hastanesi'nin yönetimi 1982'de yapılan bir anlaşma ile İstanbul Belediyesi tarafından Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir.

Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi

Sultan II. Abdülhamid tarafından çocuk hastanesi olarak inşa ettirilmiş ve Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi adıyla 1899 yılında hizmete açılmıştır. Cumhuriyet döneminde adı Şişli Etfal Hastanesi olarak değiştirilerek, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti'ne bağlanmıştır. 1933 Üniversite Reformu'yla Haydarpaşa'dan Avrupa yakasına taşınan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin buraya yerleşen klinikleri, 1949 yılında Cerrahpaşa Hastanesi'ne taşınmaya kadar Etfal Hastanesi'nde devam etmiştir. 1968 yılında ana bina yıkılarak, bugünkü hastane inşa edilmiş ve Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi'nden geriye sadece saat kulesi kalmıştır.

Süleymaniye Doğumevi

XVI. yüzyıldan beri hizmet veren Süleymaniye Darüşşifası'nın devamı niteliğindeki Süleymaniye Doğumevi, yaklaşık 1927 yılından itibaren özel dal hastanesi olarak, doğum ve kadın hastalıkları alanında İstanbul halkının hayatında önemli bir yer tutmuştur. Vakıflara ait binada hizmet vermesine rağmen Sağlık Bakanlığı yönetimine geçmiştir. 2000'li yıllarda hastane taşınmış ve tarihî binalar tekrar vakıflara devredilmiştir.

Cerrahpaşa Hastanesi

İlk olarak 1911 yılında belediye tarafından Cerrahpaşa'daki Takiyüddin Paşa Konağı'nda açılan hastane, 1912 yılında ek binalarla genişletildi. 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra İstanbul Tıp Fakültesi'nin bazı klinikleri buraya taşındı. Üniversitenin denetiminde, hastane gelişmeye devam etti. Daha sonra Haseki ve Bakırköy'de bulunan klinikler de buraya taşındı. Üniversite Çapa kliniklerini

1967'de Vakıf Gureba'dan, Cerrahpaşa kliniklerini de 1969'da belediyeden devraldı.

Beyoğlu Belediye Hastanesi

1865'te İstanbul'da çıkan kolera salgınıyla mücadele amaçlı hastane şeklinde örgütlenmiş farklı isim ve farklı yerlerde yürütülen sağlık hizmetleri, nihayet 1948'de Beyoğlu'nda şimdiki binasına taşınmış ve "Beyoğlu Belediye Hastanesi" adını almıştır. Diğer belediye hastaneleri gibi 1982 yılında protokolle Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir. 2000 yılında göz hastalıkları hastanesine dönüştürülmüştür. Hâlen "Prof. Dr. N. Reşat Belger Beyoğlu Göz Eğitim ve Araştırma Hastanesi" adıyla hizmet vermektedir.

Deri ve Tenasül Hastalıkları Hastanesi

1908 yılında İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı olarak Beyoğlu Kuledibi'nde Emraz-ı Zührevî Hastanesi adıyla kurulan hastane, daha sonra Hasköy'e ve oradan da Cankurtaran'a nakledilmiştir. İstanbul Belediyesi'ne bağlı olarak uzun yıllar faaliyet gösteren hastane, diğer belediye hastaneleri gibi 1982'de protokolle Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir. Hastane 2009 yılında belediyeye ait olan binayı boşaltarak, taşındığı Bakırköy Lepra Hastanesi yanındaki binada hizmetine devam etmektedir.

Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi

Üsküdar'daki Atik Valide Külliyesi'nde bulunan Toptaşı Bimarhanesi'nin Bakırköy'de bulunan Reşadiye Kışlası'na taşınmasıyla İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi kuruldu. 1924 yılında başlayan taşınma 1927 yılında tamamlanabildi ve Toptaşı Bimarhanesi kapatıldı. Cumhuriyet dönemi boyunca psikiyatri alanında lider konumunu sürdüren hastane, sadece İstanbullulara değil, bütün Türkiye'ye hizmet vermektedir. Hastaneye kuruluşuna öncülük eden ve ilk başhekimisi olan Mazhar Osman'ın adı verilmiştir.

Azınlık Hastaneleri

Çok dinli ve çok ırklı kozmopolit bir nüfusa ev sahipliği yapan İstanbul'da çeşitli azınlık vakıfları eğitim, sosyal yardım ve sağlık hizmetlerinde aktif rol oynamışlardır. Azınlıklar tarafından kurularak Cumhuriyet döneminde varlıklarını koruyan ve bugün özel hastane statüsünde İstanbul halkına hizmet veren hastanelerden başlıcaları şunlardır:

Avusturya Sen Jorj Hastanesi

1872'de İstanbul'daki kolera salgını sırasında, Avusturya'dan gelen gönüllü rahibelerin, Galata Kulesi

yakınında sağlık hizmeti verdikleri yerde 1893 yılında İstanbullu bir doktorun yardımıyla Türkiye'deki ilk çocuk kliniği açılmış, ardından göz kliniği ve polikliniğin de ilave edilmesiyle hastaneye dönüşmüştür. Avusturya Sen Jorj Hastanesi, ek binaların ilavesiyle gelişmiş ve günümüzde de hizmet vermeye devam etmektedir.

Balat Or-Ahayim Musevî Hastanesi

1898 yılında, hayırseverlerin katkıları ve Sultan II. Abdülhamid'in fermanıyla küçük bir sağlık ocağı olarak kurulmuş ve daha sonra gelişerek hastaneye dönüşmüştür. 1920'lerde Bağdatlı iş adamı Sir Ellie Kadoorie'nin yaptığı bağışlarla yeni binalar eklenerek, modern hastane hâline gelmiştir. Yenilerek günümüze kadar gelen Balat Or-Ahayim Musevî Hastanesi, hizmet vermeye devam etmektedir.

Surp Agop Ermeni Katolik Hastanesi

Ermeni Katolik cemaatinin talebi üzerine 1831 yılında Pangaltı'da padişah fermanıyla kilise ve hastanenin yapımına başlanmıştır. İnşaatı 1837'de tamamlanan hastane, sürekli bir değişim ve gelişim göstererek, ekler ve iyileştirmelerle çağdaş ve yüksek kapasiteli bir sağlık kurumu hâline gelmiştir. Surp Agop Hastanesi, Cumhuriyet dönemi boyunca ve günümüzde de hizmetlerini sürdürmektedir.

Fransız Lape Hastanesi

Kırım Harbi'nden sora Sultan Abdülmecid, Filles de la Charité rahibelerinin savaş sırasında ordunun seyyar hastanelerindeki hizmetlerinden ötürü minnet borcunu ödemek amacıyla 1857'de o zamanlar şehrin dışında kalan Şişli'deki bir araziye onlara tahsis etmiş ve önemli bir miktar nakit para bağışında bulunmuştur. Böylece rahibelerin hizmeti anısına "la Paix (barış)" adı verilen hastane inşa edilerek faaliyete geçmiştir. 1877'den sonra ağırlıklı olarak psikiyatri hastanesine dönüşmüştür. Doktor Mazhar Osman'ın başhekimliği döneminde eğitim hastanesi görevi de gören kurum, hâlen aynı alanda hizmetine devam etmektedir.

İstanbul Balıklı Rum Hastanesi

Balıklı Hastanesi veya eski adıyla Yedikule Hastanesi, bakkallar esnafının loncası tarafından veba salgınlarından hastalanan Rum vatandaşların tedavisi amacıyla 1753 yılında kurulmuştu. Diğer Rum hastaneleri olan Galata'daki Gemicilerin Hastanesi ile Beyoğlu'ndaki Veba Hastanesi, 1794'te tek yönetim altında birleştirildi. Bugüne değin çeşitli değişimlerden geçen hastane, Yedikule'deki

yerleşkesinde hâlen genel hastane olarak hizmet vermektedir.

Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi

Cemaatin önde gelenlerinin önderliğinde Sultan II. Mahmud'un fermanıyla 1832 yılında kurulmuştur. Tarihi boyunca karşılaştığı mali ve idari zorluklara rağmen hastane, kendini yenileyerek günümüze kadar gelmiştir.

İstanbul Üniversitesi Hastaneleri

Cumhuriyet kurulduktan sonra kısa bir süre Darülfünun-ı Osmanî adını taşıyan üniversite, 1924 yılında 493 sayılı yasa ile "İstanbul Darülfünunu" adını almıştır.

1933 yılında 2252 sayılı yasayla İstanbul Darülfünunu kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi kurulunca Tıp Fakültesi de Haydarpaşa'daki binalardan ayrılarak Avrupa yakasına taşındı. Fakülte idare merkezi ve temel bilimler; Beyazıt'ta bulunan ve günümüzde İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü olarak kullanılan eski Harbiye Nezareti binasına, klinikler ise Şişli Etfal, Haseki, Cerrahpaşa, Gureba ve Bakırköy'de bulunan hastanelere taşındılar.

Haydarpaşa'dan ayrılarak Avrupa yakasına taşınan Tıp Fakültesi'nin çok geniş bir coğrafyaya dağılması hem idari yönden hem de öğrenciler açısından oldukça zordu. 1951 yılında Tıp Fakültesi'nin Şişli Etfal ve Bakırköy Akıl Hastalıkları hastaneleriyle birlikteliğine son verildi. Böylece Tıp Fakültesi; Çapa ve Cerrahpaşa kliniklerinde toplanmış oldu.

Öğrenci sayısının da artması üzerine 1967 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, İstanbul Tıp Fakültesi ve Cerrahpaşa Tıp Fakültesi olmak üzere ikiye ayrıldı. Üniversite, Vakıf Gureba Hastanesi'nin devamı olan Çapa kliniklerini 1967'de satın aldı. Kuruluşundan itibaren İstanbul Belediyesi'ne ait olan Cerrahpaşa klinikleri de 1969'da belediyeden devralındı. Böylece Çapa ve Cerrahpaşa yerleşkeleri, İstanbul Üniversitesi'nin fakülte hastaneleri olarak o günden bugüne hizmet vermektedir.

İstanbul'da Verem Mücadelesi ve Sanatoryumlar

Cumhuriyet ilan edildiğinde verem, büyükşehirlerde ve özellikle İstanbul'da yaygındı. İstanbul Sağlık Müdürlüğü, Cumhuriyet'in ilk yıllarında önemli bir sorun olan verem hastalığı ile mücadelede ilk olarak 1923'te İstanbul Vilayeti Verem Savaş Dispanseri'ni, ardından Gebze, Ağva, Kemerburgaz, Sarıgazi, Ömerli, Zekeriya dispanserlerini faaliyete geçirdi. Bundan sonra İstanbul Verem Savaş Derneği, dönemin yoksul semtlerinde dispanserler açmaya başladı.

Mütareke Dönemi'nde veremli hastaların tedavisi için Heybeliada'da sanatoryum açma girişimi sonuçsuz kalmıştı. Cumhuriyet idaresi kurulur kurulmaz, hükûmet sanatoryum işini ele almıştır. Böylece Heybeliada Sanatoryumu 1924 yılında Sağlık Bakanı Refik Saydam tarafından hizmete açılmış oldu. Bunu diğer sanatoryumlar izledi. Ayrıca Baltalimanı Kemik ve Mafsal Veremi Hastanesi (1944), Yedikule Verem Hastanesi (1949), Koşuyolu Verem Hastanesi (1951) ve Haydarpaşa Verem Hastanesi (1953) verem hastalarına kucağını açmıştır. Zamanla verem hastalığının kontrole alınması nedeniyle bu hastaneler, göğüs hastalıkları hastanelerine dönüştürülmüştür.

Heybeliada Sanatoryumu

50 yataklı olarak hizmet açılan Heybeliada Sanatoryumu daha sonra ek binalarla modern bir hâle getirilmiş ve yatak sayısı 700'e ulaşmıştır. Heybeliada Sanatoryumu-Göğüs Cerrahi ve Hastalıkları Hastanesi olarak hizmet vermeye devam etmesine rağmen deniz yoluyla ulaşımın zorluğuna bağlı olarak hasta kısıtlılığı gerekçesiyle 2005 yılında Süreyyapaşa Göğüs Kalp ve Damar Hastalıkları Hastanesi'ne kadro ve tıbbi donanımıyla nakledildi.

Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi

1950 yılında 300 yataklı tecrithane (bir nevi depo hastane) olarak hizmete giren Yedikule Verem Hastanesi, daha sonra tam teşekküllü göğüs hastalıkları hastanesine dönüştürüldü. 1980'lerin başında Göğüs Cerrahisi Kliniği'nin açılmasıyla Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi ve Göğüs Cerrahisi Hastanesi olarak devam etti.

Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Hastanesi

Sosyal Sigortalar Kurumu'na bağlı olarak 1951 senesinde, 20 yatakla hizmete giren sağlık tesisi, kısa sürede büyütülerek sanatoryum hâlini aldı. 1961 yılında verem dışı akciğer hastalarının da kabul edildiği göğüs hastalıkları hastanesine dönüştürüldü. 1995 yılında ise SSK Süreyyapaşa Göğüs Kalp ve Damar Hastalıkları Hastanesi oldu. 2005 yılında diğer SSK hastaneleri ile birlikte Sağlık Bakanlığı'na devredildi. Ekim 2005 tarihinde Heybeliada Göğüs Hastalıkları Hastanesi ve Mayıs 2006 tarihinde ise Beykoz Çocuk Hastalıkları Hastanesi bu hastanenin bünyesine katılmıştır.

PTT Hastanesi

Verem hastalığının yaygınlaştığı II. Dünya Savaşı yılları sonrası, PTT camiası içindeki veremli hastaların tedavi edilmelerini sağlamak amacıyla PTT Genel Müdürlüğü

tarafından 1945 yılında açılan sanatoryum, daha sonra hariciye ve dâhiliye servisleri ilavesiyle hastane hüviyetini kazanmıştır. Hastane 2005 yılında Sağlık Bakanlığı'na devrolmuş olup hâlen Fatih Sultan Mehmet Eğitim ve Araştırma Hastanesi adıyla hizmet vermeye devam etmektedir.

Baltalimanı Kemik Hastalıkları Hastanesi

Baltalimanı'ndaki Mustafa Reşit Paşa Sahil Sarayı, 1943 yılında "kemik veremlilerine mahsus" bir hastane yapılmak üzere Sağlık Bakanlığı'na tahsis edildi. Bir yıl sonra kemik veremi hastanesi olarak açılan hastane, 1955 yılında "Baltalimanı Kemik Hastalıkları Hastanesi" ismini aldı. Hâlen aynı alanda hizmetine devam etmektedir.

KAMU HASTANELERİ BİRLİKLERİNE DOĞRU

Osmanlı'dan aldığı mirasla İstanbul hastanelerinin çoğunun, başlangıçta İstanbul Belediyesi'nin yönetimi altında hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Cumhuriyet dönemi sağlık politikalarında önemli iz bırakan Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam, hastanelerin yerel yönetimler tarafından işletilmesini öngörüyordu. Büyük illerde merkezî hükûmet tarafından yaptırılan hastaneler "numune hastaneleri" olarak, yerel yönetimler için örnek teşkil etmek üzere planlanmıştı. Ancak İstanbul Belediyesi dışında nadir belediyeler hastaneye sahip olmuşsa da, ülke genelinde hastane hizmetleri, belediyelerce sahiplenilmemiştir. Sağlık Bakanlığı daha sonra bu politikasından vazgeçerek, devlet hastanelerini Sağlık Bakanlığı altında toplama yönünde bir politika benimsemiştir. Diğer kamu kurumlarınca işletilen hastanelerin de Sağlık Bakanlığı'na bağlanması yönünde 1960'lı yıllarda "sağlıkta sosyalizasyon" çerçevesinde yasal düzenleme yapılmış olmakla birlikte, uygulama alanı bulamamıştır. İstanbul Belediyesi yönetiminde bulunan hastaneler ise 1980 askerî yönetiminde bir protokolle Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir.

Bilindiği gibi 1946 yılında kurulan Sosyal Sigortalar Kurumu, 1952 yılından itibaren mensuplarına sağlık hizmeti vermeye başlamıştı. Sosyal Sigortalar Kurumu'nun sahip olduğu hastane ve diğer sağlık kuruluşlarıyla; Ulaştırma, İçişleri ve Millî Eğitim bakanlıklarının başta İstanbul olmak üzere taşra teşkilatlarında açmış oldukları hastaneler, 2005 yılında çıkarılan bir kanunla Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir. Daha sonra Sağlık Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılması çerçevesinde bakanlığa ait olan bütün hastaneler 2012

yılında Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu çatısı altında toplanmıştır.

663 sayılı Kanun Hükmünde Kararname sonrası, 2012 yılında Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu'na bağlı olarak İstanbul'da 5 bölgede Kamu Hastaneleri Birlikleri kuruldu. Bu birlikler ve bağlı olan hastaneler şu şekildedir:

İstanbul Beyoğlu Kamu Hastaneleri Birliği

1. Okmeydanı Eğitim ve Araştırma Hastanesi
2. Şişli Hamidiye Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi
3. Prof. Dr. N. Reşat Belger Göz Eğitim ve Araştırma Hastanesi
4. Metin Sabancı Baltalimanı Kemik Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi
5. Gaziosmanpaşa Taksim Eğitim ve Araştırma Hastanesi
6. Eyüp Devlet Hastanesi
7. Kâğıthane Devlet Hastanesi
8. Sarıyer İstinye Devlet Hastanesi
9. Sarıyer İsmail Akgün Devlet Hastanesi
10. Beşiktaş Sait Çiftçi Devlet Hastanesi
11. İl Özel İdaresi Ağız ve Diş Hastalıkları Hastanesi

İstanbul Fatih Kamu Hastaneleri Birliği

1. Haseki Eğitim ve Araştırma Hastanesi
2. İstanbul Eğitim ve Araştırma Hastanesi
3. Yedikule Göğüs Eğitim ve Araştırma Hastanesi
4. Süleymaniye DKH Eğitim ve Araştırma Hastanesi
5. Arnavutköy Devlet Hastanesi
6. Bayrampaşa Devlet Hastanesi
7. Lütfiye Nuri Burat Devlet Hastanesi

İstanbul Bakırköy Kamu Hastaneleri Birliği

1. Bağcılar Eğitim ve Araştırma Hastanesi
2. Bakırköy Dr. Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi
3. Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi
4. İstanbul Mehmet Akif Ersoy Kalp ve Damar Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi
5. Kanuni Sultan Süleyman Eğitim ve Araştırma Hastanesi
6. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi
7. Başakşehir Devlet Hastanesi
8. Büyükçekmece Devlet Hastanesi
9. Çatalca İlyas Çokay Devlet Hastanesi
10. Dr. Necmi Ayanoğlu Silivri Devlet Hastanesi
11. Esenyurt Devlet Hastanesi

12. Silivri Ceza İnfaz Kurumu Devlet Hastanesi
13. Lepra Deri ve Zührevi Hastalıklar Hastanesi
14. İstanbul Deri ve Tenasül Hastalıkları Hastanesi
15. Bahçelievler Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi
16. Güngören Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi

İstanbul-Anadolu Kuzey Kamu Hastaneleri Birliği

1. Fatih Sultan Mehmet Eğitim ve Araştırma Hastanesi
2. Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi
3. Ümraniye Eğitim ve Araştırma Hastanesi
4. Dr. Siyami Ersek Göğüs Kalp ve Damar Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi
5. Zeynep Kâmil Kadın ve Çocuk Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi
6. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Göztepe Eğitim ve Araştırma Hastanesi
7. Erenköy Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi
8. Üsküdar Devlet Hastanesi
9. Beykoz Devlet Hastanesi
10. Şile Devlet Hastanesi
11. Ataşehir Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi
12. Beykoz Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi
13. Çekmeköy Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi
14. Göztepe Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi
15. Sancaktepe Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi

İstanbul-Anadolu Güney Kamu Hastaneleri Birliği

1. Kartal Dr. Lütfi Kırdar Eğitim ve Araştırma Hastanesi
2. Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi
3. Marmara Üniversitesi Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi
4. Kartal Koşuyolu Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi
5. Kartal Yavuz Selim Devlet Hastanesi
6. Pendik Devlet Hastanesi
7. Tacirler Eğitim Vakfı Sultanbeyli Devlet Hastanesi
8. Yakacık Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi
9. İstanbul Meslek Hastalıkları Hastanesi
10. Maltepe Devlet Hastanesi
11. Tuzla Devlet Hastanesi
12. Maltepe Ceza İnfaz Kurumu
13. Kartal Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi

İSTANBUL'DA ÖZEL HASTANELER

Türkiye nüfusunun önemli bir kısmını bünyesinde bulunduran İstanbul'da, kamu sağlık yatırımlarının nüfus artışına paralel yürütülebildiğini ileri sürmek zordur.

Ekonomik hayatın son derece canlı olduğu bu ilimizde, soruna piyasanın kendi dinamikleri içinde çözüm arandığı anlaşılmaktadır. Kamu sağlık yatırımlarının açığı, hızlı bir şekilde özel yatırımlarla doldurulmaya çalışılmıştır. Bu itibarla İstanbul'da önemli sayıda özel hastane hizmet vermektedir. Azınlıklara ait özel hastanelerin dışındakilerin tarihi çok yenidir ve büyük çoğunluğu son 20 yıl içinde açılmıştır. Bilhassa son 10 yılda sağlık sistemindeki değişiklikler ve Sosyal Güvelik Kurumu'nun özel hastanelerden hizmet alması, bu hastanelerin hem sayıca hem de kapasite olarak daha hızlı bir şekilde artmalarını sağlamıştır. Bugün (Aralık 2013) İstanbul'da faaliyet gösteren 152 adet özel hastane mevcuttur. İstanbul'daki yatak kapasitesinin üçte birinden fazlasını özel hastaneler karşılamaktadır. Hastanelerle birlikte çok sayıda özel tıp merkezi ve poliklinikle özel sağlık hizmet sektörü İstanbul halkının sağlık hizmetinde önemli bir yer tutmaktadır.

ÜNİVERSİTE SAĞLIK KURULUŞLARI

Günümüzde devlet üniversitelerinin yanında, vakıf üniversiteleri de oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Tüm Türkiye'deki vakıf üniversitelerinin yarısının İstanbul'da olması ayrıca dikkat çekici bir durumdur. Bu üniversitelerin tıp fakülteleri ve dış hekimliği fakülteleri de sağlık hizmetlerinde rol almakta ve önemli bir kısmı kendi hastanelerinde bu hizmeti vermektedir. Ancak son yıllarda ortaya çıkan yeni uygulamalarda üniversitelerle hastaneler arasında iş birlikleri geliştirilmiştir. Bu açıdan kurumsal olarak bir sağlık kuruluşunu sadece üniversite hastanesi, devlet hastanesi ya da özel hastane olarak kategorize etmek zorlaşmıştır. İstanbul'da sağlık alanında eğitim veren ve bu yolla sağlık hizmetlerinde rol alan fakülteler aşağıda alfabetik sırayla verilmiştir:

Devlet Üniversiteleri Tıp Fakülteleri

1. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi
2. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi
3. Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi (Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi)
4. Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi (Göztepe Eğitim ve Araştırma Hastanesi)

Vakıf Üniversiteleri Tıp Fakülteleri

1. Acıbadem Üniversitesi Tıp Fakültesi
2. Bezmîâlem Üniversitesi Tıp Fakültesi
3. Fatih Üniversitesi Tıp Fakültesi
4. İstanbul Bilim Üniversitesi Tıp Fakültesi (Şişli

- Florence Nightingale Hastanesi)
5. İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Tıp Fakültesi
6. İstanbul Medipol Üniversitesi Tıp Fakültesi (Medipol Mega Hastaneler Kompleksi)
7. Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi
8. Maltepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
9. Yeditepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
10. Yeni Yüzyıl Üniversitesi Tıp Fakültesi

Devlet Üniversiteleri Dış Hekimliği Fakülteleri

1. İstanbul Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi
2. Marmara Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi

Vakıf Üniversiteleri Dış Hekimliği Fakülteleri

1. Bezmîâlem Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi
2. İstanbul Aydın Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi
3. İstanbul Medipol Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi
4. Yeditepe Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi
5. Yeni Yüzyıl Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi

BİRİNCİ BASAMAK SAĞLIK HİZMETLERİ

1961 yılında 224 sayılı *Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkındaki Kanun* çıkarılarak, sağlık hizmetleri yeniden örgütlenmişti. Özellikle birinci basamakta sağlık hizmetlerini vermesi düşünülen sağlık ocaklarının, tüm koruyucu hizmetlerle tedavi edici hizmetleri birlikte verecek şekilde kapsamlı bir ekipten oluşması öngörülmekteydi. 1963 yılında Muş'ta başlayan sosyalleştirilmiş sağlık hizmetleri, 1980'lerin başına kadar ancak ülkenin 1/3'ünü kapsayabilmişti. 1980'lerin sonrasında sosyalizasyonun tüm ülkede yaygınlaştırılması kararı alınmış ancak fiilen İstanbul'a bile tam olarak gelememiştir. İstanbul'un nüfusuna oranla az sayıda sağlık ocağıyla birinci basamak sağlık hizmetlerinin halka ulaştırılması yeterince mümkün olmadı. İhtiyaç, özel poliklinikler ve tıp merkezleriyle giderilmeye çalışıldı ise de bu kuruluşlar daha ziyade tedavi edici sağlık hizmetlerine odaklandıkları için gerçek anlamda tatminkâr bir hizmet verilemedi.

2000'li yıllara gelindiğinde İstanbul'da birinci basamak sağlık hizmetlerinde etkili olarak rol alacak olan sağlık ocağı ve pratisyen hekim sayısı ise hâlâ yetersizdi. Sağlık ocağı sayısı 2000 yılında 209, 2002 yılında 217 iken Sağlık Müdürlüğü'nün büyük gayretleri ve ilçe belediyelerinin destekleriyle her 20.000 nüfusa bir sağlık ocağı hedefiyle bu sayı 2003 yılında 335'e, 2009 yılı sonunda ise 552'ye ulaşmıştır. Bu gayretlerle birlikte, bu süreçte "Devlet Hizmeti Yükümlülüğü" kapsamında,

yani mecburi hizmetli olarak, pratisyen hekimlerin tayin edilmesiyle 2010 yılında 604 sağlık ocağına ve 2.100 görevli hekime ulaşılabildi.

2010 yılında “aile hekimliği” uygulamasına geçilmiş ve 762 Aile Sağlığı Merkezi’nde 3.125 aile hekimi, 3.090 aile sağlığı elemanı ile birinci basamak sağlık hizmetleri verilmeye başlanmıştır. Hâlen 900 civarında Aile Sağlığı Merkezi ve 3.500’ü geçen aile hekimi bulunmaktadır. Topluma yönelik koruyucu sağlık hizmetlerini yürütmek ve aile hekimlerini denetlemek üzere her ilçeye Toplum Sağlığı Merkezleri açılmıştır.

İSTANBUL’UN DOKTOR YÖNETİCİLERİ

Cumhuriyet ilan edildiğinde İstanbul’da yerel yönetici olan Haydar Yuluğ’dan sonra göreve gelen Emin Erkul (1924-1928) İstanbul’un Cumhuriyet dönemindeki ilk doktor yöneticisidir.

Valilikle İstanbul kent hizmetlerini birleştiren 1930 tarihli *Belediye Kanunu*’yla şehremaneti son buldu ve şehremini tabiri de tarihe karıştı. İlk Vali ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ’dan sonra Lütfi Kırdar (1938-1949) ve Fahrettin Kerim Gökay (1949-1957) İstanbul’un Cumhuriyet dönemindeki art arda vali ve belediye başkanı olan iki doktor yöneticisi olmuşlardır.

1956 yılında valilik ile belediye ayrıldı. Belediye başkanları İstanbul Belediye Meclisi’nde yapılan oylamayla seçildi. 27 Mayıs 1960 sonrası ise belediye başkanları, atama yoluyla getirildi. 1961 Anayasası’na göre, 17 Kasım 1963’ten itibaren yapılmaya başlanan yerel seçimler döneminde seçimle iş başına gelen belediye başkanlarından sadece Fahri Atabey (1968-1973) doktordu.

1984 yılından itibaren başlayan Büyükşehir Belediyesi döneminde ise Nurettin Sözen (1989-1994), tek doktor büyükşehir belediye başkanı oldu.

ECZANELER

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında eczaneler, yalnız büyükşehirlerde toplanmış olup bazı il ve birçok ilçede bulunmuyordu. 1924 yılında İstanbul’da 300 kadar eczane vardı.

1927’de yürürlüğe giren *964 sayılı Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kanun*’da, nüfusuna göre sayısı fazla olan yerlerdeki eczane adedi belirlenen sayıya ininceye kadar yeni eczane açılmasına, mevcut eczanelerin aynı yerde çalışmak üzere devrine, satışına veya kapatılmış olanların tekrar açılmasına izin verilmeyeceği

ifade edilmiştir. Bu yasa uyarınca; İstanbul’da bulunan eczanelerden 90 tanesi kapatılmış ve 18 tanesinin yeri değiştirilmiştir.

Ne var ki bu kanundan beklenen netice alınamamış, 1949 da İstanbul’da eczane sayısı 150’yi aşmış ama birçok il ve ilçede henüz eczane açılmamıştı. O yıl kabul edilen bir kanunla; eczanesi bulunmayan il ve ilçelerde 5 yıl boyunca eczane işleten eczacılara, istedikleri yerde eczane açma hakkı verilmiştir.

1953 yılında kabul edilen *6197 sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun*’la 1927 yılından beri devam eden eczane sınırlaması devri sona ermiştir. Bu yasa çıkmadan önce 156 olan İstanbul’daki eczane sayısı yasa çıktıktan 6 yıl içinde iki katını geçmiş (1959’da 348), 2011’de ise 5.169’a ulaşmıştır.

2012 yılında çıkartılan bir kanunla 2.500 kişiye bir eczacı düşecek şekilde eczane sayısına yeniden sınırlama getirilmiştir.

GÜNÜMÜZDE İSTANBUL SAĞLIK TEŞKİLATI

Sağlık Bakanlığı’nın yeniden örgütlenmesini düzenleyen *663 sayılı Kanun Hükmünde Kararname*, 2011 yılından itibaren İstanbul sağlık teşkilatında yeni bir yapılanmayı doğurmuş oldu. Yetkileri azaltılıp illerde Sağlık Bakanlığı’nın temsilcisi olan İl Sağlık Müdürlüğü, sağlık politikalarının yönlendirilmesi, daha çok koordinasyon ve denetime yönelik bir rol üstlendi. Eczaneler ve özel sağlık kuruluşlarının ruhsatlandırılması ve denetimi de yine Sağlık Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

Önceden tek elde toplanan görevlerin bir kısmı ayrılarak, aile hekimlerinin denetimi ve halk sağlığı hizmetlerini yürütmek üzere ayrı bir İl Halk Sağlığı Müdürlüğü kuruldu. Böylece gerek birinci basamak sağlık hizmetleri gerek topluma yönelik koruyucu hizmetleri ve sağlığın geliştirilmesi ayrı bir örgütlenmeye yönetilir oldu. Yukarıda da belirtildiği gibi, 3.000’i aşkın Aile Sağlığı Birimi’nde görev yapan hekim ve diğer sağlık personeliyle birinci basamak sağlık hizmetleri verilmektedir. Yine Halk Sağlığı Müdürlüğü, her ilçede açılmış olan Toplum Sağlığı Merkezleri marifetiyle topluma yönelik koruyucu sağlık hizmetlerini yürütmektedir.

663 sayılı Kanun Hükmünde Kararname gereğince 2012 yılında Sağlık Bakanlığı’na bağlı hastaneler, doğrudan bakanlık yönetiminden ayrılarak Kamu Hastaneleri Kurumu’na bağlandı. Bu kurum, ülke genelinde oluşturulan Kamu Hastaneleri Birlikleri eliyle devlet hastanelerini yönetmektedir. İstanbul’da Bakırköy, Beyoğlu, Fatih bölgeleriyle Anadolu Güney ve Anadolu

Kuzey olmak üzere beş adet Kamu Hastaneleri Birliği kurulmuştur.

2011 yılı itibarıyla İstanbul'da 52 tanesi Sağlık Bakanlığı'na bağlı olmak üzere 214 adet yataklı tedavi kurumu ve 30.219 adet hasta yatağı bulunmaktadır. Hasta yataklarının 15.310 tanesi Sağlık Bakanlığı hastanelerinde, 4.270 tanesi üniversite hastanelerinde ve 10.539 tanesi de özel hastanelerde yer almaktadır. Bu tarihteki özel hastane sayısı 152'dir. Ayrıca çok sayıda özel tıp merkezi ve poliklinik bulunmaktadır.

2011 yılında Türkiye genelinde 10.000 kişiye toplamda 25.2 hasta yatağı düşerken, İstanbul'da 22.2 yatak düşmektedir. Sağlık Bakanlığı hastaneleri esas alındığında ise Türkiye genelinde 10.000 kişiye 16.3 yatak düşerken, İstanbul'da 15.4 yatak düşmektedir. Görülüyor ki İstanbul'da toplam hasta yatağı sayısı Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bu yetersizliğe ilave olarak, İstanbul kendi nüfusunun yanı sıra ülkenin tamamından, özellikle ikinci ve üçüncü basamak sağlık kurumlarına hasta başvurusu almaktadır. Böylece İstanbul'un sağlık kurumlarının hitap ettiği hasta sayısı katlanarak artmaktadır. Ayrıca son yıllarda özellikle Orta Doğu ve Avrupa ülkelerinden eğitim hastanelerine hasta başvuruları olmaktadır. Bu durum İstanbul'un yükünü artırmakta ve hizmet arzındaki açığı derinleştirmektedir.

Sağlık Bakanlığı hastanelerinin İstanbul'daki yatak sayısının, Türkiye ortalamasının altında kalması bu alandaki kamu yatırımlarının eksikliği göstermektedir. Son yıllarda inşası tamamlanan çok sayıda devlet hastanelerine rağmen bu açık kapatılmıştır. İstanbul, yıllar içindeki bu açığını özel sektör yatırımlarıyla kapatmaya çalışmıştır. Bu yüzden özel sektör dinamikleri İstanbul'da ülkenin diğer kesimine nazaran daha fazla kendini göstermektedir. Genellikle halka yönelik olarak geliştirilen politikaların İstanbul'da dirençle karşılaşması, İstanbul sağlık sektöründeki kamu özel dengesinin Türkiye genelinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye genelini yansıtan sağlık göstergeleri, sektörün hacmi, yapılan kamu harcamaları ve cepten harcamalara ilişkin çok sayıda veriye sahip olmamıza rağmen, ülke nüfusunun büyük bir kısmını barındıran ve ekonomik ve sosyal hayat itibarıyla kendine has özellikler gösteren İstanbul özeline ait verilerin kaynakları son derece kısıtlıdır. Sağlık kuruluşlarımızın tarihçeleri kendi oluşturdukları kaynaklarda bile yeterince yer almamaktadır. Bazı bilgilere, ilgili kurum yetkilileriyle olan kişisel ilişkilerimiz vasıtasıyla ulaşılabilmektedir. İstanbul'u ülkemizin illerinden biri olarak görmek

ve ona göre değerlendirmek gerçekte bağdaşır bir durum değildir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 2012 yılı verilerine göre, sağlık hizmetlerine karşılık kurumun özel hastanelere yaptığı ödemenin %24'ü, Sağlık Bakanlığı'nun devlet hastanelerine yaptığı ödemenin %6,5'i, eğitim ve araştırma hastanelerine yaptığı ödemenin %35'i, üniversite hastanelerine yaptığı ödemenin %11'i İstanbul ilinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, eczanelere yapılan ilaç ödemesinin %18'i de İstanbul'a yapılmıştır.

Tek başına Avrupa ülkelerinin birçoğundan fazla hacme sahip olan, ekonomik ve sosyal hayat bakımından ülkemizin diğer şehirleriyle kıyaslanamayacak büyüklükte olan İstanbul, sözü edilen noktalar açısından özel olarak ele alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Altıntaş, Aytan, *Hastahanedeki Fakülteye Cerrahpaşa*, İstanbul 2011.
- Bengiserp, Saim Polat, "Türkiye'de Sanatoryum ve Göğüs Hastalıkları Hastanelerinin Tarihine Bir Bakış", *IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi, İstanbul: 18-20 Eylül 1996, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 2003, s. 157-187.
- Bora Başara, Berrak (haz.), *Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011*, Ankara 2012.
- Değer, Mevrure, *İstanbul'un Şifalı Suları: The Healing Waters of Istanbul*, İstanbul 2010. İstanbul 2010.
- Ekdal, Müfid, *Tıbhâne'den Nümüne'ye: Bir Temel Sağlık Kuruluşumuzun Varlığında Türk Tıp Tarihi*, İstanbul 1982.
- Hamidiye Etfal'den Şişli Etfal'e İlk Çocuk Hastanemiz 111 Yaşında, *Sergi Tanıtım Kitabı*, İstanbul 2010.
- Ovalı, Fahri, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Alanındaki Faaliyetler", *SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 2009, sy. 10, s. 95-98.
- Özden, Neşe, "Dr. Refik Saydam'ın Türk Sağlık Politikaları Üzerindeki Etkisi [1923-1937]", *38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı*, ed. Nil Sarı v.dğr., Ankara 2005, s. 1504-1505.
- Öztürk, Mustafa, "Cumhuriyet Dönemi'nde Sağlık Hizmetleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 1999, c. 6, sy. 1, s. 37-41.
- Şahin, Vedat (ed.), *Saraydan Hastaneye T.C. Sağlık Bakanlığı Metin Sabancı Baltalimanı Kemik Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi*, İstanbul 2011.
- Terzioğlu, Arslan, "Dr. Refik Saydam ve İstanbul Tıp Fakültesi", *Dr. Refik Saydam (1881-1942), Ölümünün 40. Yılı Anısına*, Ankara 1982.
- Tokaç, Mahmut, İbrahim Topçu, "Hastanelerin Tarihçesi", *Hastane Yönetimi*, ed. Haydar Sur ve Tuncay Palteki, İstanbul 2013, s. 3-10.
- Tokaç, Mahmut, *Kırmızı Çizgi (Osmanlıdan Günümüze Eczacılık Mevzuatının Serüveni)*, İstanbul 2012.
- TÜİK Seçilmiş Göstergelerle İstanbul 2012, Ankara 2013.
- Yıldırım, Nuran, *Hastane Tarihimizde Bir Kutup Yıldızı: Hamidiye Etfal Hastanesi*, İstanbul 2010.
- Yıldırım, Nuran, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, İstanbul 2010.

Yıldırım, Nuran, *Vakıf Gureba'dan Bezmialem Vakıf Üniversitesi'ne*, İstanbul 2013.

“Avusturya Sen Jorj Hastanesi Tarihçesi”, 03.12.2013, <http://www.sjh.com.tr/tr/hastanemiz/111/tarihce/>.

“Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Tarihçesi”, 30.09.2013, http://www.bakirkoyruhsinir.gov.tr/tr/kurumsal/tarihce_1.html.

“Balıklı Rum Hastanesi Tarihçesi”, 03.12.2013, <http://www.baliklirum.com/VakifTarihce.aspx>.

“Beyoğlu Hastanesi Tarihçesi”, 30.09.2013, <http://www.beyoglugoz.gov.tr/index.php?mode=kurumsal&part=tarihce>.

“Bezmialem Hastanesi'nin Tarihçesi”, 30.09.2013, <http://www.bezmialemhastanesi.com/tarihce.asp>.

“Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tarihçesi”, 25.09.2013, <http://www.ctf.istanbul.edu.tr/index.php/tr/genel-bilgiler/tarihce.html?showall=&start=1>.

“Darülaceze Tarihçesi”, 30.09.2013, <http://www.darulaceze.gov.tr/darulaceze>.

“Deri ve Tenasül Hastalıkları Hastanesi Tarihçesi”, 30.09.2013, <http://www.deritenasul.gov.tr/hakkimizda.html>.

“Fatih Sultan Mehmet Hastanesi Tarihçesi”, 30.09.2013, <http://www.fsmhastanesi.gov.tr/Default.aspx?ID=81>.

“Fransız Lape Hastanesi Tarihçesi”, 03.12.2013, http://www.fransizlape.com/page_detail.aspx?id=311&lang=tr.

“Geçmişten Günümüze Darülaceze”, 30.09.2013, <http://www.ibb.gov.tr/tr-tr/kurumsal/birimler/darulacezemudurlugu/Pages/AnaSayfa.aspx>.

“Haseki Hastanesi Tarihçesi”, 30/09/2013, <http://www.hasekidergisi.com/tr/makale/342/38/Tam-Metin>.

“Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü'nün Kuruluşu ve Tarihsel Gelişimi”, 27.09.2013, <http://www.hssgm.gov.tr/menu/kurumsal/tarihce.aspx>.

“İstanbul Belediye Başkanları”, 30.09.2013, <http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/kurumsal/BelediyeTarihcesi/Pages/EskiBelediyeBaskanlari.aspx>.

“İstanbul Sağlık Müdürlüğü'nün Tarihçesi”, 25.09.2013, <http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/tarihce/tarihce.asp>.

“İstanbul'da Aile Hekimliği Modeline Geçiş”, 30.09.2013, http://www.istanbulsaglik.gov.tr/ahweb/ist_ah.aspx.

“Or-Ahayım Hastanesi Tarihçesi”, 03.12.2013, http://www.balathastanesi.com.tr/?_Args=Dynamic,97.

“Surp Agop Ermeni Katolik Hastanesi Tarihçesi”, 03.12.2013, <http://www.surpagop.com/icerik.php?m=26>.

“Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Tarihçesi”, 03.12.2013, <http://www.surppirgic.com/surp-pirgic-vakfi/tarihcemiz.html>.

“Süreyyapaşa Hastanesi Tarihçesi”, 30.09.2013, <http://www.sureyyapasa.gov.tr/index.php/hastanemiz/tarihce>.

“Şişli Etfal Hastanesinin İsmi Değişti”, 10.12.2013, <http://www.aktifhaber.com/sisli-etfal-hastanesinin-ismi-degisti-830997h.htm>.

“TBMM Hükümeti Dönemi 1920 (V)”, 25.09.2013, http://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin001/001_00_008.pdf.

“Zeynep Kamil Hastanesi Tarihçesi”, 30/09/2013, <http://www.zeynepkamil.gov.tr/detay.php?id=58&cid=110>.